

U okviru *Tezkiretname*, institucionalnog obilježavanja godišnjica rođenja ličnosti od značaja za islam, muslimane i Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini, 2025. godine obilježeno je 200 godina od rođenja Saliha Sidkija Hadžihusejnovića Muvekkita.

Tim povodom u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu je 22. 10. 2025. godine organiziran jednodnevni naučni skup, te priređena izložba. U ovom broju *Anala* donosimo saopćenja sa navedenog skupa.

SALIH SIDKI HADŽIHUSEJNOVIĆ MUVEKKIT: TEZKIRETNAMA POVODOM 200 GODINA OD ROĐENJA - UVODNO OBRAĆANJE

Cijenjeni izlagači, poštovani predstavnici uprava i organa Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, predstavnici medija, dragi gosti,

Dobro došli na jednodnevni naučni skup i izložbu organiziranu u okviru Tezkiretname, institucionalnog obilježavanja godišnjica rođenja ličnosti od značaja za islam, muslimane i Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini.

Okupili smo se da obilježimo 200 godina od rođenja Saliha Sidkija Hadžihusejnovića Muvekkita, univerzalnog genija čiji raskošni um je ostavio duboke tragove u našoj intelektualnoj i kulturnoj prošlosti.

Kroz historiju Bošnjaci su imali niz izuzetnih umova koji su dali doprinos u različitim naučnim oblastima, od teoloških znanosti, preko medicine i astronomije, do književnosti i historiografije, o čemu svjedoče, između ostalog, i brojni rukopisi pohranjeni u rukopisnoj zbirci Gazi Husrev-begove biblioteke. Međutim, mali je broj onih koji su ostavili zapažen trag u više različitih naučnih disciplina. Jedan od takvih, nesvakidašnjih, univerzalnih genija bio je Salih Sidki Hadžihusejnović Muvekkit. Bio je istaknuti bibliotekar Gazi Husrev-begove biblioteke, historičar i astronom. Bavio se i matematikom i nasljednim pravom, okušao se u pjesništvu i kaligrafiji, projektovao kuće i dućane. Iako je ostavio trag u svakom od navedenih segmenata intelektualnog života svoga vremena, rad u Gazi Husrev-begovoj muvekkithani trajno ga je obilježio kao Muvekkita sa velikim M.

Mnogi veliki umovi u historiji ljudskog roda kovani su na razmeđima epoha, naprimjer Ibn Sina na prelazu iz antičke u islamsku filozofsku i medicinsku renesansu, Leonardo da Vinči na prelazu iz srednjeg vijeka u renesansu, Njutn na prelazu iz renesanse u prosvjetiteljstvo, Nikola Tesla na prelazu iz mehaničkog u električni svijet.

Muvekkit je živio i djelovao između kraja pozne osmanske tradicije i početka modernizacije i uspostavljanja novog ritma života pod austrougarskom vlašću u Bosni i Hercegovini. Njegova biografija i intelektualna ostavština još jednom potvrđuju kako se u vremenu krize čuva vjerski i kulturni identitet, ali i kako se u vatrama velikih promjena kuju i kale nove vrijednosti.

U čast velikog Muvekkita i ovog današnjeg skupa, pripremili smo simbolične darove za sve naše današnje goste: mini seriju od pet tematskih dopisnica štampanu u ograničenom tiražu samo za ovu priliku, kao i papirnu repliku

rub-tahte koju je Muvekkit koristio, i koja je dio muzejske postavke u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Nadamo se da će oni doprinijeti jačanju svijesti o potrebi naše precizne orijentacije i svijesti o vremenu i prostoru u kojima živimo, o krizama i razmeđima svjetova kao o prilikama, a nikako opravdanjima.

U ime organizatora i prisutnih zahvaljujem se našim cijenjenim izlagačima, kao i kolegama koji su pripremili izložbu. Zahvaljujem se i našim kolegama iz Gazi Husrev-begovog vakufa koji su nam za ovu priliku pozajmili nekoliko eksponata.

Muvekkit je, pored dva globusa koji su dio naše stalne muzejske postavke, izradio i poluloptu sa obilježenim zvijezdama koje se vide iz Sarajeva, a koja je, nažalost, vjerovatno zauvijek izgubljena. Sa minimalnim sredstvima, uz mnogo maštovitosti i entuzijazma, autor izložbe je sa mlađim kolegama za ovu priliku izradio inventivnu savremenu interpretaciju tog eksponata. To je najbolji dokaz svježine duha ljudi u ovoj kući i simbolička potvrda činjenice da su Muvekkitove ovovremene kolege bibliotekari i dalje zagledani u zvijezde. To je izraz naše nade da će i u ovom vremenu, na razmeđu analogne i digitalne epohe, u okrilju Gazi Husrev-begovih hajrata, i dalje raditi čestiti ljudi.

SALIH SIDKI HADŽIHUSEJNOVIĆ MUVEKKIT: HISTORIČAR SVOJE ZEMLJE I SVOG NARODA

U prošlom stoljeću smo čitali da „što je pamćenje manje proživljeno iznutra, više ima potrebu za vanjskim medijima i opipljivim podsjetnicima”.¹ Iako je to bilo dijelom razmišljanja da li spomenik u fizičkom smislu zaista predstavlja sjećanje ili, naprotiv, reducira razumijevanje prošlosti, ovdje ćemo te riječi iskoristiti kao ovaploćenje značaja pokretanja i realiziranja projekta Tezkiretnama od strane Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, time i kroz aktivnosti Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu. Ovaj program institucionalnog obilježavanja datuma rođenja ličnosti značajnih za islam, muslimane i Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini prvenstveno ima za cilj da jačanjem kulture sjećanja na pojedince razvija kapacitet pamćenja zajednice, pri tome šireći znanje o njenom slojevitom identitetu, pa i o oblicima samopercepcije. Ta kultura sjećanja se, između ostalog, bazira na našem odnosu prema prošlosti.

Historičari po svojoj vokaciji imaju obavezu da podsjećaju narod na ono što bi on možda zaboravio, ali je to u isto vrijeme i društvena obaveza. Svjedoci smo kako se kroz prva desetljeća 21. stoljeća može pratiti tranzicijsko stasanje generacija kroz odnos prema baštini, izvanrednom naslijeđu (materijalnom i duhovnom), prema kulturi, tradiciji, prošlosti u cjelini, ali u velikoj mjeri prema pojedincima koji su radili sa vizionarskim fokusima. Naglašavamo upravo ovo posljednje, jer zajednici trebaju uzori. Pogotovo mladi ljudi tragaju za takvim autoritetima, tekstovima sa činjenicama koje govore o njihovom identitetu, narodu, zemlji. Postoji, međutim, jedan fenomen na koji historičar, kako je već rečeno, mora podsjećati, a to je da rezultati svih nauka moraju doprinositi razumijevanju svijeta i rješavanju problema zajednice, da spoznaje moraju postati alat, a ne arhiva znanja. S te strane, značaj humanističkih nauka leži u donošenju istine, tumačenju iskustava, omogućavanju društvu da misli o sebi, da uči iz vlastite historije, da oblikuje kolektivno pamćenje. Dakle, nauka će postati funkcionalna onda kada izađe iz biblioteke i postane dio života ljudi.² Gazi Husrev-begova biblioteka Tezkiretnamom

---

1 Pierre Nora, (ed.), *Les lieux de mémoire*, t. 1 *La République*, Gallimard, Paris, 1984., XXVI.

2 Za one koji žele više odgovora kako nauka funkcioniše u društvu, kako se dolazi do znanja i zašto ono mora biti društveno relevantno, odnosno zašto nauka mora biti korisna i odgovorna, vidjeti: John Ziman, *Real Science*, Cambridge University Press, Cambridge,

posvećenom Salihu Sidkiju Hadžihusejnoviću Muvekkitu upravo nastoji ispuniti jedan važan oblik funkcionalnosti nauke, a to je da komunikacijom s društvom i pojedincima širi činjenice istine i time postaje most između znanja i naše realnosti.

Na Saliha Sidkija Muvekkita ukazivalo se još za njegova života, krajem 19-og, a u 20. stoljeću pogotovo. Čitali ga, prevodili dijelom i koristili pretežno osmanisti, orijentalisti, jer je u pitanju bio jezik i pismo koje je njima bilo dostupnije, iako ima i dijelova tekstova na ćirilici. Danas pak, u situaciji kad imamo Muvekkitovu historiju prevedenu, mnogi za informaciju radije samo uključuju AI, i koristeći vještačku inteligenciju dolaze do brze informacije, ali često i potpuno pogrešne.³ Čak i oni koji žele saznati što više o svojoj prošlosti, koji vole znati sve o svojoj zemlji, identitetu, ali žele brze, trenutne informacije – često ostanu samo na toj nekoj prvoj informaciji. Tezkiretname su zato prava prilika da se ljudi od uzora kao pojedinci stave na prvo mjesto i predstave u najširem smislu javnosti.

Skoro je nevažno da li u ovom predstavljaju Saliha Sidkija Hadžihusejnovića nazivati historičarem, hroničarem ili ljetopiscem. Istaknut ćemo činjenicu da je, dok su Evropa i Osmanska država ulazili u novo doba, jedan čovjek iz sarajevske sredine odlučio napisati historiju svoje zemlje – *Diyar-i Bosna / Zemlje Bosne*. Svi koji su nekad imali u rukama izvornik, pamte da je Muvekkit crvenom bojom precrtao bio riječ *diyār* u naslovu *Tarīh-i diyār-i Bosna*, tako da je ostao naslov *Tarīh-i Bosna*.⁴

Bosna u širem historijskom okviru

Vojni zapovjednici su često uz sebe u pratnji imali katiba i muerriha / pisara i hroničara, isto tako i darovitih pjesnika koji su tokom osmanskih vojnih pohoda u stihu ili prozi bilježili tokove događanja, bilo kroz pripreme i

---

2000.; Philip Kitcher, *Science, Truth and Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 2001.; Robert K. Merton, *The Sociology of Science*, University of Chicago Press, Chicago, 1973.

- 3 Jedan od studentskih primjera u praksi baš kod slučaja s Muvekkitom jest da je AI na pitanje o hronici Saliha Sidkija Muvekkita napisala podatke da se radi o nekom Salihu Sidkiju Enveriju Kadiću, rođenom u Mostaru itd. Dakle, činjenicu da je Enveri Kadić u svojoj *Hronici* od 28 svezaka, u četiri njih prepisao i cijelu Muvekkitovu *Povijest*, AI je shvatila kao djelo autora kombiniranog imena dviju osoba iz Sarajeva i zvanja treće osobe iz Mostara, gdje je također bilo muvekkita.
- 4 Kao zaposlenici Orijentalnog instituta u Sarajevu imali smo priliku listati autograf pod rednim brojem 766. Skupa s neprocjenjivim rukopisnim i arhivskim fondovima izgorio je u noći 17. maja 1992. godine, tokom agresorskog granatiranja Instituta. Danas imamo prevod ovog rukopisa kao: Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkit, *Povijest Bosne*, I, II; [s turskog preveli Abdulah Polimac et al.], Sarajevo: El-Kalem, 1999. (U daljem tekstu *Povijest*).

odvijanje bitaka ili situacija nakon njih. Zahvaljujući toj praksi, danas imamo niz veoma korisnih djela, zapisa, ljetopisa i opisa, tariha, hronika ljudi sa domaćeg tla, još od vremena Jakub-paše Bošnjaka s kraja 15. stoljeća, preko Hasan-paše Tirjakija, Ibrahima Alajbegovića Pečevije, Kodža Muerriha Husejna Bošnjaka, Jusufa Livnjaka, Mustafe Muhlisija, posebno značajnih Ahmeda Hadžinesimovića i Omera Novljanina i niza koji se proteže do kraja osmanske vladavine.⁵ Svaki od tih autora ima svoje mjesto u historiografiji, jednako kao i u književnom stvaralaštvu, ali Muvekkit je, ipak, autor historije koja predstavlja početak moderne bosanskohercegovačke historiografije.

Ima jedna generalna posebnost Muvekkitovog pisanja koju iz aspekta sadašnjosti pogotovo uočavamo. Naime, autori koji pišu historije država na Balkanu, u cilju dokazivanja kontinuiteta stavljaju namjerno u drugi plan činjenicu pozicije određenog prostora kao administrativnog dijela određenih imperija, sultanata, monarhija, država uopće, te osmanski period nazivaju standardno „okupacijom”. Dok oni nemaju odgovor na činjenicu da je okupacija (vojna) po definiciji privremeno zauzimanje određenog teritorija,⁶ a da je osmanska uprava na ovim prostorima prisutna skoro četiri i po stoljeća (što je daleko od privremenog), zanimljivo je da Muvekkit svoju *Povijest Bosne* započinje univerzalnim prikazom svijeta i islamske historije. Bosnu, dakle, tretira kao sastavni dio islamskog i svjetskog kontinuiteta, a ne kao periferiju Evrope.

Razloga za takav pristup ima više, ali ćemo izdvojiti prvo Muvekkitovu historiografsku motivaciju. Ona je proizlazila iz prostora i vremena u kojem je živio. Bilo je to Sarajevo u doba sukcesivnih i burnih društvenopolitičkih promjena na širokoj teritoriji nekadašnjeg Bosanskog ejaleta, ali i velikom prostoru s kojeg su Bošnjaci, kao i muslimani uopće, progonjeni s ognjišta, uglavnom zbog teritorijalnih pretenzija i razmjena s prostora u kojima nisu bili više poželjni. Bilo je to vrijeme kad bošnjačka intelektualna elita prelazi s orijentalne na evropsku kulturu pisanja, kad Porta šalje svog inspektora u Bosnu i kad narod tog vremena očekuje Austro-Ugarsku te, izložen svim

5 I sama sam za pisanje magistarske radnje uzela kao tri bazna izvora hronike Pečevije, Naime i Muvekkita. (Ramiza Smajić, *Bosanska krajina: Historija, legende i mitovi*, Dobra knjiga, Sarajevo, 2009).

6 Primjera ima mnogo, izdvajamo najstandardniju referencu koja se koristi u međunarodnom pravu: „Okupacija je privremeno uspostavljanje efektivne vlasti jedne države nad teritorijom druge države bez sticanja suvereniteta nad tom teritorijom” (Haški pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu/Hague Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land, 18. October 1907, Article 42). Dajemo primjer i za rječnički/komentatorski izvor koji kaže da je okupacija „privremena situacija efektivne kontrole nad stranom teritorijom bez sticanja suvereniteta” (International Committee of the Red Cross (ICRC), Commentary to the Fourth Geneva Convention, Geneva, 1958, Commentary on Article 6).

posljedicama ustanaka i djelovanju zapadnih uhoda, u tim krizama živi na način na koji može.

Radi razumijevanja Muvekkitovog intelektualnog habitusa, ovdje treba podsjetiti da je on bio muvekkit, kadija, učitelj, mujezin, pa iz svih tih funkcija proizlazi njegova posebna metodološka i moralna svijest o historiji. Ratovi i razne situacije osmanskog serhata, graničnog područja, pratila su uništavanja zapisa, arhiva, i on je osjećao potrebu da zabilježi prošlost i kroz nju kontinuitet i identitet bosanskog društva u trenucima kada se i ta prošlost i ti identiteti dovode u pitanje s više strana.⁷ No, njegovo iskustvo muvekkita, znači nekog ko svakodnevno određuje tačno vrijeme namaza, razvilo je u njemu preciznost i hronološku svijest, koje primjenjuje u pisanju sintetske historije na više nivoa.

Izvori i dokumentarnost

Muvekkit je bio svjestan da su se bilježili događaji i ranije, ali i da „nismo daleko od pretpostavke da su svi ti zapisi, koji su postojali, izgorjeli i uništeni onda kada su neprijatelji većim dijelom Bosnu popalili i opljačkali.”⁸ S formalne strane, on je kao kadija i učitelj imao pristup arhivskim dokumentima, vakufskim spisima i lokalnim predanjima. Koristio je šerijatske dokumente, vakufname, lokalne izvore, ali i usmena svjedočanstva te vlastite bilješke. U tim opažanjima već vidimo svijest o uzročno-posljedičnim vezama – primjere, kako propadanje Osmanskog Carstva utiče na bosanske muslimane, a i kako lokalne ustanove i institucije reaguju na političke promjene. Pisao je historiju iznutra, dajući autentične, empirijske temelje za ono što danas nazivamo mikrohistorijom i lokalnom epistemologijom.

Relevantnost i modernost

Suštinski značaj Muvekkitovog djela za bosansku historiografiju očituje se sa više strana:

- Bio je prvi putokaz za obuhvatnije praćenje društva i zemlje u vidu sinteza, ali i izvor za savremenike i kasnije autore, arhiviste, istraživače. Prvi koji je još za njegovog života i još nezavršenog djela skrenuo pažnju čitalaca na kvalitet takvog rada bio je jedan od urednika *Vatana* Ibrahim-beg Bašagić,⁹ a poslije i njegov sin Safvet-beg među „Turskim vrelima” svoje

7 *Povijest*, I, str. 5.

8 Isto.

9 Ibrahim-beg Bašagić, (nenaslovljena bilješka o S. S. Muvekkitu), *Vatan = Domovina*, br. 8 (31. oktobar 1884), u: *Vatan = Domovina 1884–1885 – Br. 1–51*, Digitalne kolekcije NUBBiH, pristupljeno 23. 11. 2025.

knjige navodi i koristi „Muvekitovu kroniku”, kao i u drugim jedinicama.¹⁰ Muhamed Enveri Kadić je zaslužan za prepis *Povijesti*, što se pokazalo od vanrednog značaja nakon uništavanja izvornika 1992. godine. Mehmed Handžić je Saliha Sidkija uvrstio u svoju kairsku tezu, a Babinger mu posvećuje članak u GZM.¹¹ Hazim Šabanović ga je uvrstio u biobibliografski rukopis koji će biti posthumno objavljen.¹² M. Tajib Okić, Hamdija Kreševljaković, Muhamed Hadžijahić, Mahmud Traljić, Hivzija Hasandedić i dugi niz velikih autora pisali su, pozivali se na Muvekkita, jednako zainteresirani za mikrohistorijski plan i sve ono što je činilo Bosnu od postanja do njihove svakodnevice. Ahmed S. Aličić ga je prvi imenovao izričito začetnikom moderne bosanske historiografije, Abdulah Polimac je učinio puno da prevodima dokumentarne građe pokaže vrijednost Muvekkitovih izvora. Svaki od njih nastavljao je Muvekkitovom linijom u pogledu motivacije i empirijskih osnova, iako svako svojim metodama. Sve su bili očitiji značaj i potreba za Muvekkitovim detaljima oko vakufa, funkcionisanja čaršije, namjesnika, drugih ličnosti, što je, uostalom, u konačnici i doprinijelo realizaciji ideje kompletnog prevoda *Povijesti Bosne*.

- Kad je riječ o njemu kao historičaru, Muvekkit je primjer prelaska s osmanske na modernu paradigmu historije, ali je istovremeno vrijedan izvor i za orijentaliste, filologe i kulturologe. Njegove bilješke o jeziku, imenima, lokalnim običajima i administrativnoj praksi koriste se i danas za proučavanje kulturne interakcije.¹³ Na taj način njegova *Povijest* historografski postaje izvor za moderna multidisciplinarna istraživanja.
- Historija je za Muvekkita moralni i etički čin. Nipošto nije tek zapis događaja, već pouka i očuvanje vrijednosti. Taj pristup danas prepoznajemo u *memory studies* i postkolonijalnoj historiografiji.
- Muvekkit je pisao da bi se pamtilo, pa je tako njegova historiografija i kulturna memorija zajednice. Ima dosta primjera u kojima se kroz njegovu interpretaciju pobuna i reakcija lokalnog stanovništva, kroz takve i druge događaje prenosi lekcija o pravednosti i kontinuitetu društvenih normi.

10 Safvet beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet), *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od g. 1463.-1850.)*, Vlastita naklada, Sarajevo, 1900.; *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1912. i dr.

11 *Al-Gawhar al-asnā fī tarāğum ‘ulamā’ wa šu‘arā’ Būsna*, Kairo, 1930.; Franz Babinger, „Fünf bosnisch-osmanische Geschichtsschreiber”, *GZM*, XLII, 2, 1930., str. 169.

12 Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (Biobibliografija)*, Svjetlost, Sarajevo, 1973, 592-599.

13 Lijep i koristan prilog u tom smislu je uradila Mahira Šeko, „Elementi kulture u djelu *Povijest Bosne* autora Saliha Sidkija Hadžihuseinovića Muvekkita”, *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke* 14 (25-26), 2007., str. 193-232, pored niza radova Dženane Buturović i drugih autora koji su istraživali period otkrića muslimanske epike u 19. stoljeću i poslije.

Muvekkit pravi koncepciju „univerzalne historije iz periferije”

Umjesto da Bosnu posmatra izolovano, Muvekkit je gleda kao dio islamskog svijeta. Ideja da „mala zemlja ima univerzalnu ulogu” danas je ponovo savremena, jer moderna historiografija odstupa od evrocentričnih modela. Nekad su motivi „malih naroda”, periferije koja nudi „univerzalne istine”, „kulturni mostovi”, bili pretežno prisutni u esejistici. Danas, u Muvekkitovoj *Povijesti* prepoznajemo interkulturnu perspektivu gdje je Bosna kao most između svjetova.

Iz njegovih zapisa ocrtava se Krležina parola da „mali narodi imaju pravo na univerzalnost” i da kultura naroda s periferije nije provincijalna.¹⁴ Za koju se zemlju – ako ne Bosnu – može primijeniti Matvejevićeva parola da mala zemlja može biti raskršće, ogledalo i univerzalni mikrokosmos?¹⁵ Pišući o balkanskoj kulturi, i Kiš govori o „malim književnostima s univerzalnom ambicijom”, a Kundera za male narode kaže da su „čuvari evropskog duha”.¹⁶ Muvekkita prepoznajemo i kod autorice Ugrešić kad ona kroz identitete i književnosti ističe da mala kultura može biti prozor u globalne procese zahvaljujući svojoj ranjivosti i otvorenosti.¹⁷ I Bogdanović, koji je arhitekt, piše o „malim narodima koji nose univerzalnu memoriju” gdje, naravno, posebno ima u vidu urbanizam.¹⁸

Iako tradicionalist, Muvekkit rano formuliše koncept globalne historije izvan Zapada. To je uočljivo kod njegovih prikaza sukoba i saveza u Bosni u kontekstu šire islamske i evropske historije. Najjednostavnije rečeno, Bosna je subjekt za Muvekkita u bilo kom obimu. Ona u njegovom djelu „govori svojim glasom”. Čitalac ne može posmatrati Bosnu kao običnu pasivnu teritoriju, nego kao aktivnog subjekta historije, čime anticipira moderne pristupe koji restauriraju lokalni glas u historiografiji. Dovoljan primjer može biti kad opisuje kako lokalni muslimani reaguju na političke promjene, što pokazuje unutrašnji život zajednice, a ne samo vanjske događaje.

Metod i stil

Muvekkitovo pisanje ima svoje specifičnosti. Ako ćemo izdvojiti nekoliko, onda na prvom mjestu treba da bude to da on nije autor koji samo zapisuje šta se desilo, nego onaj ko traži uzroke zašto je došlo do nečeg. Kritičan je

14 Miroslav Krleža, *Eseji i članci*, sv. 3, Zora, Zagreb, 1969., str. 112-118.

15 Predrag Matvejević, *Mediteranski brevijar*, August Cesarec, Zagreb, 1987., str. 15-22.

16 Danilo Kiš, *Homo poeticus*, Prosveta, Beograd, 1983., str. 129-134; Milan Kundera, „Tragedija malih naroda” u: *Eseji*, Naprijed, Zagreb, 1990., str. 85-94.

17 Dubravka Ugrešić, *Kultura laži*, Arkzin, Zagreb, 1998., str. 41-53.

18 Bogdan Bogdanović, *Mrtvoudice*, BIGZ, Beograd, 1985., str. 9-17.

i prema izvorima, ne usteže se navesti da su pojedini izvještaji prenijeti bez provjere ili su preuveličani. Po formi poštuje hronološki red događanja kroz periode, ali spajajući osmansku tradiciju hronike i moderne potrebe dokumentarnog zapisa. Tako osmanski period prati prema namjesnikovanjima na način da novo poglavlje kreće s imenovanjem novog namjesnika i to bilježi u naslovu, dok je u izvorniku posebno uočljiva osmanska klasična pedantnost unošenjem imena aktuelnog sultana na vanjskoj margini stranice, a ime vezira na unutrašnjoj.¹⁹

Za razliku od autora koji su skloni panegiričkim riječima u spomenu sultana, valija i drugih uglednika, Muvekkit nema te slatkorječivosti i ne koristi pretjerane epitete i blagoslove. Kako nema protežiranja ni prema društvenim strukturama, tako kod njega nema ni osuđujućih kvalifikacija pri opisivanju poteza pojedinaca ili skupina. Naprotiv, vidljivo je očito nastojanje objektivnog prenošenja događaja i opisa. To zaključuje i historičar Aličić na osnovu obrade Gradašćevićevog pokreta kojeg Muvekkit ne kritizira, ne osuđuje niti tretira kao negativnu pojavu, vjerovatno već zbog same činjenice da iza Pokreta stoji narod čije mišljenje i reakcije bilježi i čijem je interesu Muvekkit uvijek bio posvećen.²⁰

Inače, sačuvao je puno detalja lokalnih događaja koje kasniji historičari ne bi mogli rekonstruisati bez njega. Primjerice, on opisuje reakcije i na prirodne katastrofe, potom neke lokalne običaje, ali i obrazovne prakse u tim historijskim prelomnicama.

Općenito, kod Muvekkita je riječ o prelaznom tipu historiografije. On kombinuje klasičnu osmansku historiografiju i racionalni, dokumentarni pristup moderne historiografije, poštujući hronološki red, selekciju izvora i dajući kritičke komentare.

Zaključak

Salih Sidki Muvekkit je praktično posljednji osmanski hroničar, ali u isto vrijeme i prvi moderni historičar Bosne. Njegov rad otvara pitanja koja su danas ponovo aktuelna: odnos lokalnog i univerzalnog, etičku dimenziju historije, subjektivizaciju Bosne, očuvanje pamćenja zajednice. *Povijest Bosne* pokazuje da historija nije samo zapis činjenica, nego alat za očuvanje identiteta i kontinuiteta zajednice, napisan iznutra, iz srca bosanske kulturne i intelektualne sredine, uz motivaciju proizašlu iz svijesti o značaju bilježenja i pamćenja iskustava prošlosti.

19 Na to je podrobno ukazao i Hazim Šabanović (Nav. dj., str. 594-595).

20 Ahmed S. Aličić, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1996., str. 25-26.

Cijeli njegov rad nosi poruku i podsjećanje da historija izvire iznutra, iz zajednice koja je njen autor, čuvar i tumač, i da upravo na toj osnovi gradimo svoje razumijevanje prošlosti i vlastitog identiteta.

Nesumnjivo je da Muvekkitovo djelo ima i svoja ograničenja. Njegove prednosti jesu autentično svjedočanstvo epohe i sposobnost povezivanja lokalnog i globalnog, ali, prirodno, nedostajao mu je moderan aparat kad su u pitanju bilješke. Za najstarije periode su, prirodno, preuzimane određene informacije i nema uvijek redovnog navođenja izvora. Također, jezik izvora nije bio dostupan svima. Pošto je događanja prikazivao prema vremenu uprave valija, ima netačnosti, uglavnom zbog izvora, na što je i sam upozoravao.

Kad je riječ o predislamskoj historiji Bosne, Muvekkit koristi literaturu, a ne izvore, koristi ono što je mogao naći, poput *Povijesti Bosne* Vjekoslava Klaića, *Pada Bosne* Antuna Kneževića, *Istorije srpskog naroda* Apolona Aleksandroviča Majkova i drugih, a time je i prvi bosanski autor koji koristi literaturu komšija. Od časopisa je koristio *Bosanski vjestnik*, *Sarajevski cvjetnik*, *Bosnu*, *Dalmatinski magazin*. Djelimični spisak narativnih izvora kojima se Muvekkit služio pri izradi svog djela pronašao je i Mehmed Handžić u ostavini autorovog sina Akif-efendije.²¹ Naglašavamo opet da je najbogatije potkrijepljeno informacijama i izvorima 19. stoljeće koje Muvekkit opisuje kao član zajednice i čime njegovo djelo postaje ne samo historiografska građa nego i izvor o svijesti jedne burne epohe.

Ono zbog čega je Muvekkit sa svojim *Tarihom* potreban današnjem čovjeku jest historijska svijest o jako bitnim detaljima koji se mogu podvesti pod tri stavke:

- Historija nije samo zapis prošlosti, nego i čin čuvanja identiteta. To može biti najsitnija bilješka o nekoj lokalnoj ličnosti, o narodnim junacima, predajama koje je Muvekkit zabilježio, običajima, pa sve do reakcija zajednice na političke promjene kojih je bosanski prostor često proživljavao.
- Muvekkit je dokaz da i lokalni učenjak može postati ključan izvor svjetske historiografije, dijela nekad velike Osmanske države, potom prostora anektiranog od Austro-Ugarske.
- Konačno, Muvekkit piše iznutra, dok su mnogi izvanjski hroničari imali zapravo prilično drugačiji i tendenciozniji pogled na Bosnu. Zato njegova *Povijest* u cjelini podsjeća na onu poznatu maksimu da ko ne piše svoju historiju, taj pristaje da mu je drugi pišu.

21 Mehmed Handžić, „Dva važna izvora za historiju Bosne i Hercegovine za vrijeme osmanlijskog gospodstva”, *Gajret*, kalendar za 1939, str. 81-86.

SALIH SIDKI HADŽIHUSEJNOVIĆ MUVEKKIT KAO BIBLIOTEKAR GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE U SARAJEVU

Kazivanje o Salihu Sidkiju Muvekkitu nije samo biografski osvrt na jednog pregaoca za znanjem. To je kazivanje o renesansnom tipu naučnika, umjetniku, vizionaru, pedagogu, tehničkom građevinskom konsultantu, kartografu, kaligrafu, historičaru, astronomu, poeti, imamu i nadalje – čuvaru kulturne baštine. Njegova svestranost i avangardna uloga na različitim poljima čine ga nezaobilaznim imenom u analima bosanskohercegovačke intelektualne historije.

U ovom izlaganju fokusirat ću se na nekoliko crtica iz njegove biografije, te uloge hafiz-i kutuba, odnosno bibliotekara Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, po kojoj je manje poznat u javnosti.

Salih Sidki Hadžihusejnović rođen je 1825. godine. Među biografima postoji razilaženje oko njegovog mjesta rođenja – da li je rođen u Čajniču, odakle su mu roditelji doselili, ili u Sarajevu. Porodično prezime Hadžihusejnović potječe od njegovog oca hadži Husejna, sina Fazlulaha, koji je bio trgovac. I Salih Sidki-ef. se u mladosti bavio trgovinom u dućanu u Saračima, a njegova pedantnost i sistematičnost se ogleda i u trgovačkim defterima koje je vodio s izuzetnom preciznošću, a koje je kasnije predao sinu Akif-efendiji.

Salih-efendija je u Sarajevu pohađao mekteb, a zatim Đumišića (Drveniju) medresu, gdje je učio pred muderrisom Ahmed-efendijom Tahirefendićem. Službu je započeo kao imam, ali se ubrzo posvetio astronomiji i historiji. Njegova naučna znatiželja i širina interesa bili su rijetkost u tadašnjem društvenom kontekstu.

Široko obrazovanje, posebno iz oblasti astronomije, preporučilo ga je da osnivanjem Gazi Husrev-begove muvekithane 1859. godine bude imenovan njenim prvim muvekitom. Šteta bi bilo na ovom mjestu ne prisjetiti se i ostalih muvekita Gazijinog vakufa i onih koji su radili na izradi takvima, a to su: sinovi Saliha Sidkija Husejn i Akif Hadžihusejnović, prof. Muhamed Kantardžić, potom Muhamed Pašić, šejh Fejzulah Hadžibajrić, Zejnil Fajić i Mustafa Sušić. Primijetiti ćete da je dobar dio njih, osim muvekitske uloge, obnašao i dužnost bibliotekara u Gazijinoj biblioteci.

Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu je sve do 1863. godine bila smještena u zgradi Kuršumlije medrese. U sklopu reformi koje je pokrenuo, bosanski vezir Šerif Topal Osman-paša nastojao je u Sarajevu formirati i

javnu biblioteku po uzoru na one u drugim većim pokrajinama Osmanskog Carstva. U dogovoru s mutevelijom Gazijina vakufa Asim-efendijom Mutevelićem, fond Biblioteke je 1863. godine prenesen iz Kuršumlije medrese u novu prostoriju uz minaret Begove džamije. Ova prostorija, dimenzija 7 x 5 metara, sa manjim predvorjem, postala je novo sjedište Biblioteke.

Iako je Gazi Husrev-begova biblioteka imala bibliotekara još u prvoj polovini 17. stoljeća, kada je tu dužnost obavljao Muhamed-efendija, otac poznatog historičara Husejn-efendije Sarajlije, Kodža Muerra, sve do druge polovine 19. stoljeća nemamo pouzdanih podataka o profesionalnim bibliotekarima. Ulogu bibliotekara najčešće su obnašali muderrisi medrese ili njihovi zamjenici.

Odvajanjem biblioteke od medrese, trebalo je imenovati osobe koje će voditi brigu o knjigama i usluživati korisnike Biblioteke. Gazi Husrev-begov vakuf je 1864. godine imenovao dvojicu bibliotekara ove biblioteke, hafiza Abdulah-efendiju Hasagića i Saliha Sidkija Hadžihusejnovića Muvekkita, koji je u to vrijeme obavljao i poslove pisara u Gazi Husrev-begovom vakufu. Obje navedene dužnosti, dužnost muvekkita i bibliotekara, obavljao je sve do svoje smrti 1888. godine, a njegova uloga u razvoju obje institucije bila je veoma značajna.

Nakon preseljenja uslijedile su aktivnosti na obnavljanju knjižnog fonda kupovinom knjiga, prepisivanjem, te priključenjem drugih biblioteka. Među najznačajnijim pripojenim fondovima bile su knjižne kolekcije kadije Hasana Bojića, Abdulah-ef. Kantamirije i Sim-zade Đumišića medrese.

Dobrim dijelom navedenih akcija rukovodio je Salih Sidki-ef. Hadžihusejnović, koji je odmah po preseljenju u novi objekat Biblioteke imenovan za drugog bibliotekara. Prvi je bio poznati kaligraf hafiz Abdulah Ajni Hasagić, pred kojim je kaligrafiju učio i vjerovatno najpoznatiji bosanskohercegovački kaligraf Rakim-ef. Islamović. To saznajemo iz godišnjih obračuna Gazijina vakufa – muhasebe deftera, gdje se spominje da je plata hafiz-i kutuba iznosila 1300 groša godišnje, dok je plata njegovog zamjenika iznosila 900 groša godišnje. Abdulah-ef. je ulogu bibliotekara obavljao do smrti 1872. godine, kada je na to mjesto postavljen njegov zamjenik Salih Sidki-efendija. Rahmetli Muhamed Hadžijahić i hafiz Mahmud Traljić navode da je većinu poslova u Biblioteci, posebno usluživanja korisnika, obavljao zamjenik – muid. Salih Sidki-efendija ostat će upamćen po prvom sistematskom popisu knjižnog i rukopisnog fonda Biblioteke. Sačinio ga je između 1864. i 1888. godine i on predstavlja metodološki urnek izrade klasifikacione šeme nauka, te klasičnog bibliotečkog kataloga u modernom smislu riječi.

Inventar koji je sačinio Muvekkit pisan je na osmanskome jeziku, dimenzija 45,5 x 18 cm, podijeljen je na 26 tematskih cjelina od kojih se svaka sastoji od sedam rubrika, i to: broj sveska, broj primjeraka, naslov knjige, vrsta

broja – stari broj koji je već bio naznačen u knjizi, broj redaka, vrsta pisma i ime darovatelja/vakifa. Spomenuti inventar predstavlja najstariji poznati sačuvani inventar jedne biblioteke u BiH u formi posebne knjige. Na osnovu njega znamo da je osnovni fond Biblioteke prije njenog fizičkog odvajanja od medrese brojao 480 kodeksa rukopisa različite tematske sadržine.

Do kraja 19. stoljeća fond je narastao na 1.155 djela, od kojih je 840 rukopisa i 315 štampanih knjiga. Ovaj rast svjedoči o aktivnom radu na obogaćivanju fonda, ali i o Muvekkitovoj posvećenosti očuvanju i sistematizaciji kulturne baštine. Smatram vrijednim napomenuti i to da je njegova lična biblioteka poklonjena Gazi Husrev-begovoj biblioteci, uz 25 djela iz astronomije na kojima postoji bilješka da su pripadali Muvekkitu.

Njegov sin Akif Hadžihusejnović nastavio je očev rad, sačinivši drugi popis koji je obuhvatio 2.689 bibliotekskih jedinica, uključujući i sidžile sarajevskog šerijatskog suda, Kadićevu *Hroniku* i *Povijest Bosne* koju je napisao Salih Sidki-ef. Taj popis je vjerovatno nastao tridesetih godina 20. stoljeća, nakon što je Kadićeva kolekcija pripojena Biblioteci.

Da je Salih Sidki Hadžihusejnović zaista bio ispred svoga vremena svjedoči i činjenica da se njegov rad „Carski namjesnici u Bosni”, objavljen u časopisu *Bosanski vjestnik*, smatra prvim proznim tekstom Bošnjaka na narodnom jeziku ćirilicnim pismom. Ovaj tekst ima posebno mjesto u razvoju bosanske pismenosti i književnosti. Dvadeset godina kasnije, tekst je objavio Antun Knežević u knjizi *Carsko-turski namjesnici u Bosni i Hercegovini*, čime je potvrđena njegova historijska i književna vrijednost.

Muvekkit je sastavio i vječiti kalendar pod nazivom *Devre*, štampan 1868. godine na turskom jeziku. U više godišta *salnama* (1866–1886) objavljuvao je popise bosanskih sandžakbegova, beglerbegova, velikih vezira rođenih u Bosni, različitih muslimanskih dinastija, te popis 40 biblioteka u Istanbulu – što svjedoči o njegovoj međunarodnoj orijentaciji i bibliografskoj strasti, a što je garancija da je njegov popis urađen u skladu s važećim bibliotečkim normama, koje su Salih-efendiji svakako bile poznate.

Kao kaligraf Muvekkit je poznat po izradi čuvenih globusa, a osim njih, neizostavno po rukopisima koje je napisao ili prepisao. Hadži Mehmed-ef. Handžić svjedoči da je kod njegovog sina Akifa imao priliku vidjeti Muvekkitovo kaligrafski prepisano djelo *Siradžija*, te lijepo urađen *En'am* sa crtežima Meke i Medine, koji, nažalost, koliko je nama poznato, do danas nisu pronađeni.

Bio je tehnički građevinski konsultant pri obnovi vakufskih objekata, naročito Hanikaha nakon požara 1852. godine. Izrađivao je nacрте za kuće i dućane, a posebno je poznat njegov nacrt drvene konstrukcije šadrvana Begove džamije sa osam stubova i vodovodnim sistemom. Prema historičaru

Muhamedu Bravi, Muvekkit je sačinio i plan Sarajeva, čiji se fragment nalazio u Bravinom vlasništvu.

Bio je i pjesnik i bavio se pisanjem tariha (hronograma). Poznata su dva njegova tariha, jedan spjevan povodom podizanja muvekithane uz Begovu džamiju 1276/1859. godine, a drugi povodom smrti bosanskog valije Topal Osman-paše 1291/1874. godine. Govorio je arapski i turski, a služio se i perzijskim jezikom.

Salih Sidki Hadžihusejnović umro je 12. marta 1888. godine u Sarajevu, a ukopan je u mezarju džamije Rogo Zade ili Vinograd. Tarih povodom njegove smrti spjevao je Husein Edīb-efendī Üsküdārī, vekil šejha Bistrigijine tekije. O njegovoj smrti pisali su *Sarajevski list* i *Vatan*, u više navrata, od kojih je jednu biografiju napisao Ibrahim-beg Bašagić.

U muvekithani i kancelariji Gazi Husrev-begova vakufa naslijedio ga je stariji sin Husejn-efendija, dok je mlađi sin Akif-efendija preuzeo dužnost u Biblioteci, čime je nastavljena porodična tradicija služenja znanju i kulturi.

Salih Sidki Hadžihusejnović Muvekkit bio je čuvar znanja, graditelj institucija, imam, inovator, pisac, pjesnik, umjetnik i vizionar. Njegova svestranost nije bila puki zbir različitih talenata, već životna filozofija služenja zajednici kroz znanje, kulturu i javno dobro.

Njegov rad u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, prvi inventar, bibliografski popisi, kalendari, historijski tekstovi, tehnički nacrti, kaligrafska djela, kao i druge uloge koje je obnašao čine mozaik jednog izuzetnog života, koji je ostavio neizbrisiv trag u kulturnom pamćenju Bosne i Hercegovine.

SALIH HADŽIHUSEJNOVIĆ KAO PRAKTIČNI ASTRONOM

Sredinom 19. stoljeća osnivaju se u Bosni i Hercegovini prve muvekithane, institucije koje možemo nazvati prvim astronomskim institucijama kod nas, budući da je njihova primarna djelatnost bila određivanje tačnog vremena dnevnih molitvi i kalendara na osnovu posmatranja položaja sunca. Koliko se za sada zna, muvekithane su postojale u Mostaru, Banjoj Luci i Sarajevu. Godina osnivanja prve dvije spomenute muvekithane nije poznata, a u Sarajevu se prvo osniva muvekithana uz Carevu džamiju 1853/54. Njen osnivač je bio Huršid-paša, bosanski vezir. Njen prvi muvekit bio je Salim Faginović. Drugu muvekithanu osnovao je Gazi Husrev-begov vakuf 1858/59. Za prvog muvekita je postavljen Salih Hadžihusejnović. Kao muvekit radio je sve do svoje smrti 1888. godine, dakle punih 30 godina. Na muvekitskoj dužnosti naslijedio ga je stariji sin Husejn (do 1899.), a njega je, nakon smrti, naslijedio mlađi sin Akif, koji je kao muvekit radio do 1937. godine.

Salih Hažihusejnović je rođen u Čajniču 1825. godine, a u Sarajevo je preselio godinu dana kasnije. O njegovom obrazovanju zna se vrlo malo. Školu je završio u Drvenjici medresi, nakon čega se bavio trgovinom. Očito da je dobro vladao matematikom, jer je po preporuci nekog tadašnjeg paše počeo učiti astronomiju kod nekog miralaja koji je u to vrijeme živio u Sarajevu. Kasnije je slušao predavanja iz astronomije kod nekog Muhibića iz Neretve.

Muvekit je prema „definiciji” onaj koji se brine o ustanovljavanju tačnog vremena radi određivanja nastupa pojedinih dnevnih muslimanskih molitava. Međutim, iz jednog dokumenta koji potiče od Fejzulaha Hadžibajrića, također muvekita (a bio je u posjedu Muhameda Hadžijahića), dužnost muvekita bila je puno šira i obuhvatala je : 1. Navijanje sahata u sahat-kuli, 2. Ajarenje alaturka sahata, 3. Pravilno iskucavanje sahat-kule, 4. Reguliranje satova u mevekithani, 5. Čuvanje instrumenata za utvrđivanje alaturka vremena, 6. Stručna biblioteka, arhiv i levhe, 7. Devri daim, 8. Mjesečna vaktija, 9. Ramazanski fenjer – imsak i iftar, 10. Utvrđivanje iznosa sadekai-fitre. Vjerovatno su ovo bile dužnosti i Saliha Hadžihusejnovića kao muvekita, s obzirom na to da je većinu ovih dužnosti, ako ne i sve, kao muvekit morao obavljati.

Osim posla u muvekithani, gdje je morao dobro poznavati praktičnu astronomiju, bavio se i matematikom, nasljednim pravom, kaligrafijom i projektovanjem. Iza sebe je ostavio nekoliko djela, od kojih je najpoznatije

Historija Bosne. Ipak je zbog svoje dugogodišnje prakse u muvekithani ostao poznat kao Salih Muvekkit.

Jedna od dužnosti je bila navijanje sata u sahat-kuli u Sarajevu. Taj je sat pokazivao tzv. alaturka vrijeme. U Osmanskom Carstvu alaturka vrijeme je bio službeni vremenski sistem. Dan počinje zalaskom sunca i traje do njegovog izlaska. Ovaj se period dijeli na 12 dijelova. Nakon izlaska sunca pa do njegovog zalaska taj se period također dijeli na 12 dijelova. Kako sunce svaki put između ravnodnevnica zalazi i izlazi u različito vrijeme, sat ima različitu dužinu. Zbog toga je bilo potrebno imati osobu koja bi svaki dan namještala sat.

Za određivanje tačnog vremena koristio se instrument poznat kao astrolab kvadrant ili rub-tahta, odnosno jedna njegova strana koja se nazivala mukantar tahta, budući da su na njoj bili projicirani nebeski meridijani, ekvator i ekliptika. Prilikom upotrebe instrument se postavljao tako da strana sa izbočinama bude usmjerena prema suncu i kad sjena gornje izbočine u cjelini prekrije donju izbočinu, tada je instrument postavljen tačno u pravcu sunca. Nakon toga slijedi niz operacija koristeći takvim, konac i muriju i izračunava tačno vrijeme. U Gazi Husrev-begovoj muvekithani se sačuvalo više lijepo izrađenih i kaligrafski ukrašenih takvima. Nije poznato da je neki od njih izradio sam Salih Muvekkit. To, međutim, nije isključeno. Najmanje šest rub-tahti je poznato iz vremena druge polovice 19. stoljeća, a da su ih izradili domaći ljudi, jer su njihova imena zapisana na rub-tahtama koje su korištene u Sarajevu. Tako se na rub-tahti iz 1856/57. nalazi ime njenog autora Ahmad Nijazi (1856/57), 1870/71. jednu je napravio Zuhdi Bosnawi, a onu iz 1871/72. Mustafa. Na kraju, tri je napravio Zuhdi Osman Bosnawi 1875/76. godine. Gotovo je sigurno da je bar jednu od njih koristio Salih Muvekkit.

Ako i nema potvrde da je neku rub-tahtu napravio Salih Muvekkit, zna se sigurno da je napravio dva globusa zemlje i jednu polusferu od kartona na kojoj su bile prikazane zvijezde koje se vide iz Sarajeva. Ta se polusfera jedno vrijeme nalazila u Vakufskoj direkciji (prije Drugog svjetskog rata), ali je kasnije nestala.

Kako su globusi izrađeni zabilježio je Muhamed Hadžijahić prema priči Muvekkitovog mlađeg sina Akifa: „Izrezao bi kukavu kao kriške od karpuz, pa bi je izlijepio i načinio dvije polovine. Te bi polovine sastavio i kroz sredinu stavio osovinu. Tada bi uzeo neku bijelu boju, kojom bi svako jutro namazao svoj rad. Na neki sanduk stavio bi loptu, pa bi je ja okretao, a on bi je gladio i uljepšavao. Pošto bi to bilo gotovo, počeo bi je šarati.” Sačuvala su se dva globusa, manji koji je izrađen u razmjeri $R=1:38.000.000$ i veći, izrađen u razmjeri $R=1:30.000.000$. Te su razmjere uobičajene i danas kod školskih globusa.

Globusi pokazuju znanje onog vremena o geografiji Zemlje u našim krajevima.

Na manjem globusu nije ucrtan Antarktiki, konture Australije su netačne, Tasmanija je prikazana kao poluotok, a postoje i manje greške na jugu Južne Amerike i sjeveru Sjeverne Amerike. Početni meridijan prolazi zapadno o Azorskih i Kanarskih otoka (približno današnjem meridijanu $=-30^{\circ}$), što je bila zapadna granica poznatog svijeta kod antičkih kartografa. Na ekliptici su upisani nazivi sažviježđa Zodiijaka, što posmatraču omogućava da sazna za određeno godišnje doba godine na kojim je geografskim širinama sunce u zenitu.

Kod većeg globusa početni meridijan prolazi kroz Sarajevo. I na ovom globusu su na ekliptici upisani nazivi sažviježđa Zodiijaka. Od toponima, pored geografskih naziva pojedinih država i pokrajima, tu su još i hidronimi, ojkonimi i horonimi. Nedostaju oronimi, iz čega se može zaključiti da je možda neka politička karta Salihi Muvekkitu poslužila kao izvor podataka.

Za cijelo vrijeme svog službovanja kao muvekkit je sastavljao takvime za Bosnu i Hercegovinu. Prema tradiciji, njegovi su takvimi bili poznati „sve do Stanbola”. Prvi njegov štampani kalendar objavljen je u *Bosanskim salnama-ma* 1866. godine u izdanju Vilajetske uprave.

Jednu njegovu međzmuu s bilješkama iz astronomije spominje M. Hadžijahić u jednom svom radu objavljenom u *Novom Beharu* 1935. godine, a jedno djelo iz astronomije H. Šabanović. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci nalazi se nekoliko njegovih takvima: za Sarajevo za godine 1285, 1291–1305, 1293–1305. i 1306–1317. po H. Također, i još tri takvima kojima mi nije poznat sadržaj (signature R 3554, R 790 i R 1971). Svakako bi sve njegove radove u budućnosti trebalo detaljno pregledati i kritički objaviti. Za početak bi to mogao biti jedan njegov devri daim – vječiti kalendar, vjerovatno neka gurenama za oktadni broj godina. Upravo 200-ta godišnjica njegovog rođenja je prava prilika za ponovno vraćanje djelu Saliha Muvekkita.

Na ovom mjestu svakako treba spomenuti još jedan instrument iz Gazi Husrev-begove biblioteke. To je oktant, instrument koji se najviše upotrebljavao u pomorskoj navigaciji. Sigurno je nabavljen za Muvekkitova vremena. I jedan drveni sklopivi sunčani sat koji je zasigurno proizveden u nekoj radionici u Augsburgu i potiče iz tog vremena. Već mnogo ranije su sarajevski trgovci s robom putovali u Njemačku i otuda mogli donijeti spomenute instrumente.

U ličnoj biblioteci Saliha Muvekkita nalazile su se i astronomske tablice koje su se koristile u astronomiji. Najpoznatije i najviše korištene uopće u astronomskom svijetu su *Zij-i Sultānī*, astronomske tablice i katalog zvijezda koji je objavio Ulugh-beg 1437. godine. Omogućavale su izračunavanje bilo kakvih problema s kojima se astronomi susreću, posebno mjerenje vremena

i kako izračunati položaje planeta i zvijezda. Druga knjiga su novije tablice koje je izradio francuski astronom i matematičar Jérôme Lalande. Ova dva djela pokazuju da je Salih Muvekkit, što se tiče praktične astronomije, bar u onom praktičnom dijelu koji je trebao i odgovarao vremenu u kojem se nalazilo Sarajevo i Bosna i Hercegovina, bio u duhu vremena.